

TRADITIONELL OCH DIGITAL BOKLÄSNING

LARS HÖGLUND OCH EVA WAHLSTRÖM

Sammanfattning

Bokbranschen förändras genom digitaliseringen och även om tryckta böcker dominerar kompletteras de alltmer av digitala böcker. SOM-undersökningen 2017 visar att fler läser e-böcker än tidigare. En flerårig plåtå i kurvan för spridningen av e-böcker tycks därmed vara över. Även de som lyssnar på digitala ljudböcker ökar något. Kapitlet behandlar även högläsning för barn under de senaste åren, där nivån ligger ganska högt, men liksom för bokläsning i allmänhet är skillnaderna stora både mellan män och kvinnor och mellan personer med olika utbildningsbakgrund. Även om digitaliseringen medför nya sätt att anskaffa böcker för läsning och lyssnande står sig den traditionella boken ganska väl som det dominerande formatet. Den mer regelbundna bokläsningen ser dock ut att minska något i flertalet åldersgrupper trots en ökning av det digitala läsandet.

Att kunna läsa olika typer av texter är en förutsättning för många aktiviteter i det moderna samhället och för personlig utveckling och utbildning. Den tryckta boken är det äldsta massmedium vi har och den har fortfarande en stark ställning, trots många nya medier och digitala alternativ. Att läsa tryckt text är dock inte det enda sättet att tillägna sig innehållet i böcker. Nya sätt att sprida och få tillgång till böcker i digital form tillkommer. Det digitalt baserade läsandet och lyssnandet når idag fler än tidigare och innebär både tillgång till böcker på nya sätt och utmaningar för en bokbransch stadd i förändring. Vad händer med bokanvändningen och vuxnas högläsning för barn i detta läge? Vi ser i detta kapitel såväl på den digitala läsningen i form av ljudböcker och e-böcker som på användningen av tryckta böcker och högläsning för barn under senare år.

Digitaliseringen påverkar alla aktörer i bokbranschen från författare, förlag, bibliotek och bokhandel till läsare, men förändringar av etablerade vanor tar ibland längre tid än man tror. Det finns en rad faktorer som kan främja eller hålla tillbaka ny teknik (Bergström m.fl., 2017; Winston, 1998). Digitala böcker ökar sin andel av bokmarknaden och bokbranschen drabbas av liknande förändringar som många andra branscher redan känner av som ett resultat av den fortgående digitaliseringen i samhället. Samtidigt dominerar fortfarande den traditionella tryckta boken och de nya digitala alternativen framstår ännu som ett komplement till tryckta böcker (jmf Bergström & Höglund, 2016).

Bokbranschens förändring innefattar såväl en tendens till minskning för den fysiska bokhandeln som en ökande försäljning av både tryckta och digitala böcker

via internet. Under 2017 var bokförsäljningen enligt ordinarie statistik oförändrad i kronor räknat och minskningen för den fysiska bokhandeln motsvaras i stora drag av en 5-procentig ökning för internethandeln. Den största förändringen gäller dock de relativt nya digitala abonnemangstjänster som inte ingår i den ordinarie statistiken från Svenska Bokhandlarföreningen och Svenska Förläggareföreningen. De digitala abonnemangstjänsterna från Bookbeat, Nextory och Storytel rapporterar närmare en fördubbling av försäljningen av e-böcker och en nära 50-procentig ökning för digitala ljudböcker under 2017 (Wikberg, 2018). Det bör dock här påpekas att volymerna ännu är begränsade i jämförelse med mer etablerade försäljningskanaler. Sammantaget beräknas den totala ökningen av bokförsäljningen i kronor, dvs både digitala och tryckta böcker, endast till drygt 4 procent, men sett till antalet exemplar uppskattas ökningen till 13 procent (Wikberg, 2018). Detta visar att nya spridningsformer och nya internetbaserade affärsmodeller ganska snabbt kan nå ut, men också att statistiken kan ha svårt att fånga förändringar som innefattar ny teknik och nya aktörer.

Vi fokuserar i detta kapitel på läsaktiviteter och olika sätt att ta del av skön- och facklitteratur. SOM-undersökningen 2017 omfattar ett slumpmässigt urval i den vuxna befolkningen men genom att vi också frågat om högläsning för barn får vi ett kompletterande barnperspektiv.

Hur ser då läsandet ut idag och vad händer med den tryckta boken när nya digitala möjligheter tillkommer? Introduktionen av e-böcker i Sverige ledde till en snabb ökning av antalet användare, särskilt efter 2010, men redan efter 2015 och 2016 kunde vi konstatera att spridningen verkade avstanna (Bergström & Höglund, 2016; Bergström & Höglund, 2017). En liknande avmattning har även konstaterats i USA och den kvarstår fortfarande (Perrin, 2018). Det var därför extra intressant att analysera den nya mätning som presenteras i detta kapitel. Vi tar nedan upp bokläsning av olika former i Sverige, därefter skillnader mellan olika gruppers läsning och i den sista delen högläsning för barn.

Bokläsning i olika former

Sedan länge finns en fråga i SOM-undersökningen om hur ofta man läst en bok de senaste 12 månaderna. Liknande frågor finns också i bland annat Nordicom's mediebarometer, som redovisar medieanvändningen årligen (Nordicom, 2017). Trots farhågor om minskande läsning bland unga visar denna statistik att det är en stor del av befolkningen som någorlunda regelbundet läser böcker. Sett över längre tid finns också en viss stabilitet i mätningarna både från SOM-institutet och Nordicom (Höglund, 2012). Biblioteken är en viktig förmedlare av litteratur där man sedan länge noterat en minskande tendens när det gäller utlåning av fack- och skönlitteratur till vuxna, medan utlåningen av barn och ungdomslitteratur varit stabil eller ökat. Biblioteken har också en central roll som förmedlare av e-böcker

och ljudböcker. Bibliotekens bestånd av e-boktitlar ökade från 2015 till 2016 med 34 procent, medan beståndet av fysiska medier minskade med tre procent (Kungliga biblioteket, 2017). Detta återspeglas också i utlåningen av fysiska medier som minskade med fyra procent, medan utlåningen av e-böcker ökade. Det finns således flera tydliga tecken på förändringar i läsvanorna.

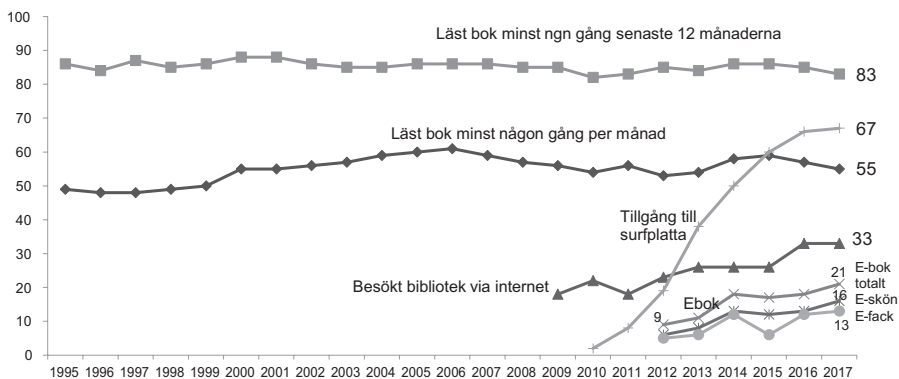
Stabiliteten i mätningar av andelen som läser böcker är påtaglig om man ser till utvecklingen över längre tid. I SOM-undersökningen finns en mindre uppgång i början av 2000-talet, vilken ser ut att motsvara en uppgång i utbud och försäljning av böcker efter en sänkning av bokmomsen 2002 (se figur 1 och 3). Under de senaste två åren kan man dock se en mindre nedgång även om det är svårt att bedöma små förändringar och en mindre felmarginal måste beaktas när vi ser på skillnader mellan enstaka år. Helhetsintrycket av bokläsningen sett över längre tid är att den länge varit förvånansvärt stabil, vilket konstaterats i flera sammanhang (se t.ex. Höglund, 2012).

Vad händer då med den digitala bokläsningen enligt 2017 års SOM-undersökning? Jo, spridningen av e-bokläsning ökar åter efter att den inledande snabba ökningen avtagit och andelen som läst e-böcker legat stabilt under perioden 2014–2016. Även andelen som lyssnat på digitala ljudböcker, som ligger något högre än e-böckerna, ökar i den senaste mätningen (se figur 1 och 4).

En översikt av bokläsningen totalt och digital läsning i form av e-böcker ges i figur 1. Där framgår också att förutsättningarna för digital läsning förbättrats väsentligt under senare år. Hela två tredjedelar av befolkningen mellan 16 och 85 år har nu tillgång till surfplatta i hushållet även om det individuella innehavet ligger lägre. E-bokläsningen ökar nu åter och främst ökar läsningen av skönlitterära e-böcker. Totalt uppger 21 procent att de läst minst någon e-bok under de senaste 12 månaderna. Biblioteksbesök via nätet ökade något redan i 2016 års mätning och ligger nu kvar på ungefär samma nivå. Var tredje svarande uppger sig ha gjort biblioteksbesök via internet under året, en eller flera gånger. Detta har ett nära samband med användningen av e-böcker, eftersom en majoritet av dem som läser e-böcker använder bibliotekets tjänster för att ladda ner e-böcker utan avgift. Andelen som använt ljudböcker ökar också, ungefär lika mycket som andelen läsare av e-böcker.

De som lyssnat på skönlitterär ljudbok ökade från 24 till 27 procent under det senaste året, medan de som lyssnat på facklitteratur ökade från 6 till 9 procent. Sammantaget uppger 28 procent att de lyssnat på någon form av ljudbok, vilket alltså är något högre än de 21 procent som läst någon e-bok under de senaste 12 månaderna (figur 4). Även om ökningen jämfört med året innan är liten ligger den i linje med förlagsstatistikens tydliga ökning för digitala böcker, e-böcker såväl som ljudböcker. Där tillskrivs denna ökning, som nämnts ovan, framförallt nya abonnemangstjänster och nya aktörer på marknaden (Wikberg, 2018).

Figur 1 Bokläsning minst någon gång per år och månad, tillgång till surfplattor, biblioteksbesök via Internet samt läsning av e-böcker, 1995–2017 (procent)

Kommentar: Frågan om bokläsning är formulerad: 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?: 'läst bok'. Skalan är 7-gradig från ingen gång till flera gånger per vecka. Tillgång till surfplatta ingår i frågan: 'Har du för närvarande tillgång till något av följande i ditt hushåll?': 'surfplatta'. Biblioteksbesök via internet: 'Hur ofta har du gjort något av följande på internet?': 'biblioteksärenden'. Skalan är även här 7-gradig. Läsning av e-bok respektive ljudbok bygger på frågan: 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna läst följande typer av böcker?' Tryckt bok, ljudbok och e-bok listas i frågan separat för skönlitteratur och facklitteratur. Samma 7-gradiga skala som ovan används. I diagrammet visas användning av e-bok totalt och för skön- och facklitteratur någon gång per år eller oftare. Ljudbok ingår inte i detta diagram men visas i figur 4. Antal svarande för total e-bokläsning är 1 679.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1995–2017.

Mot ett mer mångfacetterat sätt att tillägna sig böcker

Att det finns fler sätt att ta del av böcker än förr innebär att vi får mer varierade former för läsning. Vissa använder främst ett format, andra kombinerar tryckt och digital läsning på olika sätt. Vanligast är dock fortfarande att läsa tryckta böcker. Figur 2 visar att de som enbart läser tryckta böcker utgör 43 procent av de svarande, men att 13 procent kombinerar tryckta böcker och ljudböcker och 7 procent kombinerar tryckta böcker och e-böcker. Att enbart använda e-böcker eller ljudböcker är ännu relativt ovanligt och dessa står tillsammans för endast 3 procent av samtliga svarande. Trots att fler använder digitala böcker är det alltså ytterst få som valt bort den tryckta boken till förmån för digitala alternativ. En ganska stor grupp om 22 procent har inte använt någon bok i något av dessa format under de senaste 12 månaderna (figur 2).

Figur 2 Bokläsningens fördelning på olika format: tryck-, ljud- och e-böcker, 2017 (procent)

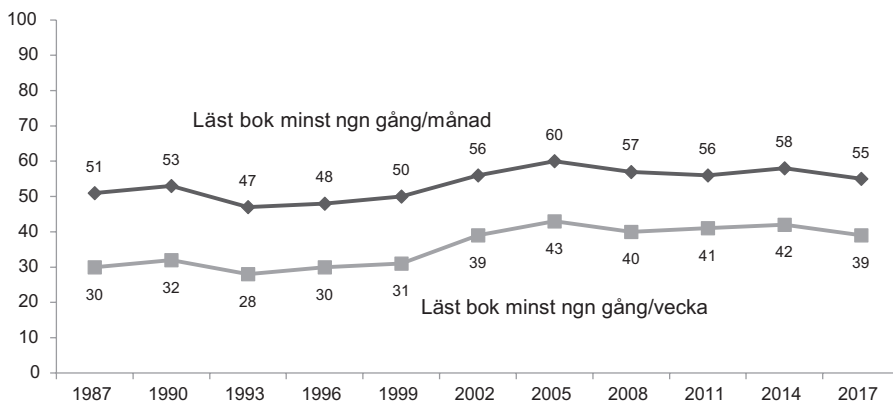
Kommentar: Läsningens fördelning på olika bokformat (procent). Andelen som läst/lyssnat minst någon gång under de senaste 12 månaderna. Kombinationen enbart ljudbok och e-bok visas ej då den är mindre än 1 procent. Antal svarande = 1 667.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2017.

Om man beräknar en kombination av de sex olika mätningarna av bokläsning i olika format får man ett alternativt mått på total bokläsning minst någon gång de senaste 12 månaderna som uppgår till 79 procent, vilket är något lägre än svaren på den enkla frågan ”läst bok”, där 83 procent säger sig ha gjort detta de senaste 12 månaderna (se figur 1). De många olika typerna av bokläsning innebär att den frågan har ett större internbortfall. Den ställdes dessutom till betydligt färre än den generella bokfrågan ”läst bok”, som ingick i samtliga sex undersökningsformulär hösten 2017.

Bokläsningens utveckling kan studeras med flera olika mått och olika tidsperspektiv. Om vi ser till den mer frekventa läsningen minst någon gång per månad eller per vecka över en längre tidsperiod kan man inte se någon dramatisk nedgång, trots en minskning den senaste 3-årsperioden (figur 3).

Bokläsningen blir mer sammansatt och komplicerad att mäta när boken återfinns i allt fler olika skepnader. Läsningen varierar också väsentligt beroende på vilken typ av böcker som avses och om man läser i samband med utbildning, arbete eller som förströelse. Sedan 2012 har en distinktion mellan skönlitteratur och facklitteratur gjorts i frågan om bokläsning. En större del av bokläsningen gäller skönlitteratur, som läses av betydligt fler än läsare av facklitteratur. Frågans konstruktion gör det också möjligt att kombinera olika typer av läsning till nya mått om man till exempel vill jämföra digital bokläsning med läsning av tryckta böcker eller om man vill jämföra ljudböcker och e-böcker.

Figur 3 Andel som minst någon gång per månad respektive vecka läst en bok, 1987–2017 (procent)

Kommentar: Data för 1987–2011 i 3-årsintervall. Frågan är formulerad: 'Hur ofta under de senaste 12 månaderna har du gjort följande?': 'läst bok'. Skalan har 7 svarsalternativ från ingen gång till flera gånger per vecka. Antal svarande varje år varierar från 1 532 (1987) till 10 566 (2017).

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1987–2017.

Förutom detaljerade data om bokläsning i olika format kan man kombinera frågorna för att få fram sammanfattande mått, vilket gjorts i tabell 1 för total bokanvändning och total användning av tryckt bok, ljudbok och e-bok. Som framgår där är det cirka 40 procent som läser eller tar del av en bok en eller flera gånger per vecka 2017 (28 plus 12 procent), vilket väl motsvarar det värde som man får för den tidigare frågan "läst bok" minst någon gång per vecka som användes i figur 3, dvs. 39 procent. Ser man enbart till läsningen av tryckta böcker minst varje vecka uppgår denna till 33 procent (22 plus 11 procent), vilket visar att digital bokläsning ger ett tillskott utöver läsningen av tryckta böcker som nu är tydligt märkbart (tabell 1).

Digital bokläsning i Sverige och USA

Utbudet av böcker och speciellt nya format som e-böcker är givetvis mindre på den svenska än på den engelsk-språkiga marknaden. Den digitala läsningen, främst i form av e-böcker ökade tidigare i USA än i Sverige, men har även där drabbats av en stagnerande spridningstakt. Anledningen till detta torde bland annat ha samband med prisökningar från större förlag, men andelen som läser e-böcker är fortfarande större i USA där 26 procent uppger att de läst någon e-bok de senaste 12 månaderna jämfört med Sveriges 21 procent (Perrin, 2018). Den högre andelen användare av e-böcker i USA tillskrivs bland annat en tidig spridning av den speciella e-bokläsaren "Kindle" samt ett stort utbud av litteratur på nätet

bland annat från e-handeln ”Amazon”. Däremot ligger Sverige före när det gäller ljudböcker, som här använts av 28 procent de senaste 12 månaderna jämfört med endast 18 procent i USA (Perrin, 2018). Den totala bokkonsumtionen skiljer sig inte så mycket, men Sverige ligger något högre än USA, delvis beroende på att fler här också läser tryckta böcker. Jämförelser mellan olika undersökningar är i princip svåra att göra, men de frågor om läsande som ställs i de återkommande surveyundersökningarna som görs vid PEW Research Center är likartat formulerade som i SOM-undersökningen.

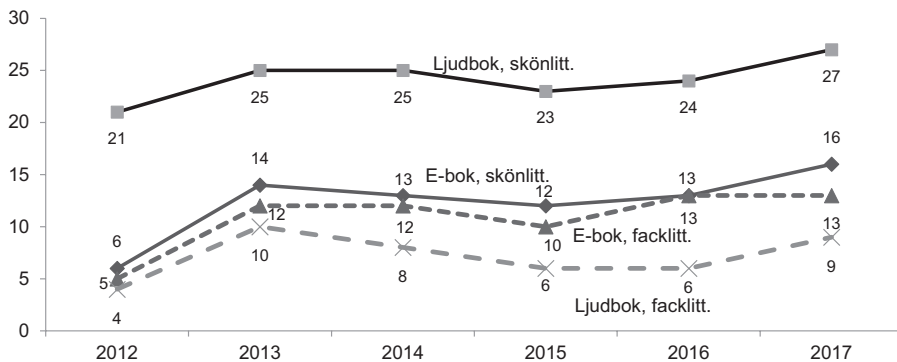
Tabell 1 Andel som läst tryckt bok, e-bok respektive lyssnat på ljudbok samt total bokläsning/boklyssnande de senaste 12 månaderna, 2017 (procent)

	Flera ggr/ vecka	Någon gång/ vecka	Någon gång/ månad	Någon gång/ kvartal	Någon gång senaste halvår	Någon gång senaste 12 mån.	Ingen gång	Summa procent	Minst någon gång/år (totalt)	Antal svar
Skönlitteratur, tryckt	19	9	10	11	8	11	32	100	68	1 784
Facklitteratur tryckt	8	9	13	9	7	12	42	100	58	1 748
Skönlitteratur, ljudbok	6	2	3	4	4	7	74	100	26	1 673
Facklitteratur, ljud	1	1	1	1	2	3	91	100	9	1 655
Skönlitteratur, e-bok	3	1	2	2	3	5	84	100	16	1 666
Facklitteratur, e-bok	2	2	2	2	2	3	87	100	13	1 518
Läst/lyssnat på någon bok (total)	28	11	14	10	7	9	21	100	79	1 617
Läst tryckt bok (total)	22	11	14	10	8	9	26	100	74	1 800
Lyssnat på ljudbok total	6	3	4	4	4	7	72	100	28	1 682
Läst e-bok	4	3	4	2	3	5	79	100	21	1 679

Kommentar: Läsning bygger på frågan: 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna läst följande typer av böcker?'. Tryckt bok, ljudbok och e-bok listas i frågan separat för skönlitteratur och facklitteratur. Den 7-gradiga skalan framgår i tabellen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2017.

Det digitala läsandet ökar i Sverige för både ljudböcker och e-böcker. I USA verkar ljudböcker öka framförallt i den senaste mätningen, medan total bokläsning är relativt stabil, omkring 74 procent – något som närmast kan jämföras med de 79 procent vi finner för Sverige om man kombinerar olika format (Perrin, 2018). Det ökade digitala läsandet och lyssnandet på böcker i Sverige under det senaste året framgår av figur 4.

Figur 4 Läsning av ljudböcker och e-böcker de senaste 12 månaderna, 2012–2017 (procent)

Kommentar: Frågan var formulerad: 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna läst följande typer av böcker?'. Skalan är 7-gradig från 'ingen gång' till 'flera gånger per vecka' och framgår av Tabell 1. Total läsning av skö- och facklitteratur minst någon gång per år 2017 är för e-böcker 21 procent och för ljudböcker 28 procent.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012–2017.

Tre av fyra kurvor för digital läsning pekar alltså uppåt i den senaste SOM-undersökningen. Endast kurvan för e-böcker i form av facklitteratur visar samma som året innan. I USA är det dock främst ljudböcker som ökat det senaste året, medan e-böcker stått stilla eller till och med minskat något de senaste åren.

Bokläsning i olika grupper

Vilka är det då som läser tryckta respektive digitala böcker? Är skillnaden mellan olika grupper ungefär densamma eller olika för olika bokformat? Det visar sig att hittills uppvisar de digitala böckerna ett annat mönster än vad man finner för tryckta böcker. För digitala bokformat är till exempel könsskillnaderna mindre än för tryckta böcker och användningen mer uttalad bland yngre än äldre jämfört med tryckta böcker. Det är givetvis också stora skillnader när det gäller facklitteratur jämfört med skönlitteratur. Om vi ser till kön, utbildning, ålder och var man bor är skillnaderna i flera fall stora. Den välkända skillnaden mellan män och kvinnor när det gäller tryckt skönlitteratur märks alltså mindre när vi ser till de digitala bokformaten och facklitteratur, även om kvinnor nu ligger något högre även i dessa fall. Detta skiljer sig något från resultaten för några år sedan där män och kvinnor använde e-böcker i samma utsträckning. Den största skillnaden mellan män och kvinnor finner vi för tryckt skönlitteratur, där 29 procent av männen och hela 49 procent av kvinnorna läser minst någon gång per månad. I årets mätning syns också att kvinnor något oftare läser e-böcker och lyssnar på ljudböcker än

män, även om skillnaderna där är måttliga. Mycket stora skillnader finns också efter utbildningsnivå, där högutbildade läser mer än dem med lägre utbildning. Särskilt stora är skillnaderna för skönlitterära tryckta böcker, men också tydliga för ljud- och e-böcker samt facklitteratur. Ett undantag är facklitterära ljudböcker som relativt få använder. De digitala bokformaten används oftare av de yngre och medelålders grupperna. Påtagligt är också att andelen som läser skönlitteratur i olika format är betydligt högre i storstadsområdena, medan facklitteraturen uppvisar små skillnader efter boendeområde (tabell 2).

Tabell 2 Läsning någon gång per månad eller oftare för olika grupper och format, 2017 (procent)

	Skönlitt tryckt	Skönlitt ljudbok	Skönlitt e-bok	Facklitt tryckt	Facklitt ljudbok	Facklitt e-bok
Samtliga	39	11	7	30	4	7
Kön						
Kvinnor	49	13	9	31	4	6
Män	29	9	5	29	3	7
Utbildning						
Låg	18	5	3	9	2	2
Medellåg	34	11	5	20	4	4
Medelhög	42	13	8	33	4	8
Hög	53	13	9	47	3	10
Ålder						
16-29 år	35	11	9	34	5	13
30-49 år	39	14	9	32	5	8
50-64 år	40	11	5	32	4	6
65-85 år	40	8	4	24	1	2
Boendeområde						
Ren landsbygd	33	9	8	27	2	4
Mindre tätort	28	11	5	26	5	6
Stad eller större tätort	42	11	6	31	3	7
Storstad (Sthlm, Gbg, Malmö)	50	14	10	36	4	7

Kommentar: Frågan lyder 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna läst följande typer av böcker?'. Svarsalternativen är tryckt bok, ljudbok och e-bok uppdelat på 'skönlitterär bok' respektive 'fackbok'. Svarsskalan är sjugradig: 'flera gånger i veckan', 'någon gång i veckan', 'någon gång i månaden', 'någon gång i kvartalet', 'någon gång senaste halvåret', 'någon gång senaste 12 månaderna' samt 'ingen gång'. Tabellen visar andelen som läst minst någon gång i månaden.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2017.

Resultaten i tabell 2 kan jämföras med motsvarande data från den nationella SOM-undersökningen 2016 (se Bergström & Höglund, 2017). Totalt sett är

förändringarna små mellan 2016 och 2017, men ser man närmare på olika grupper finns en liten ökning för skönlitterära e-böcker och ljudböcker särskilt bland dem med medelhög eller hög utbildning, bland kvinnor, i åldersgrupperna under 50 år och i storstadsområdena. Den största skillnaden jämfört med 2016 är att andelen storstadsbor som uppger läsning av skönlitterära ljudböcker och e-böcker ökat det senaste året med cirka 5 procentenheter, från 9 till 14 för skönlitterära ljudböcker respektive från 5 till 10 procent för skönlitterära e-böcker. Detta kan innebära att förändringarna kommer tidigt i storstaden och på sikt sprider sig till övriga områden.

Skillnaderna mellan olika grupper blir än mer uttalade när vi kombinerar olika bakgrundsvariabler (se tabell 3). Exempelvis läser 25 procent av männen med låg till medellåg utbildning i åldern 16–49 år tryckt skönlitteratur minst någon gång per kvartal. Motsvarande andel för kvinnor med medelhög till hög utbildning i åldersgruppen 50–85 år är tre gånger så stor (76 procent). För digitala skönlitterära böcker är skillnaderna mindre (tabell 3).

Tabell 3 Läsning av skönlitteratur som tryckt bok, ljudbok och e-bok minst någon gång per kvartal efter utbildning, ålder och kön, 2017 (procent)

	Låg och medellåg utbildning				Hög- och medelhög utbildning			
	16–49 år		50–85 år		16–49 år		50–85 år	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Andel som läst skönlitt. tryckt bok	33	47	29	43	51	64	45	76
Andel som lyssnat på skönlitt. ljudbok	15	21	7	11	18	20	15	17
Andel som läst skönlitt. e-bok	12	9	2	4	8	14	6	13
Antal svar (för e-bok)	166	117	246	186	216	261	189	244

Kommentar: Frågan lyder 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna läst följande typer av böcker?'. Svarsskalan är sjugradig: 'flera gånger i veckan', 'någon gång i veckan', 'någon gång i månaden', 'någon gång i kvartalet', 'någon gång senaste halvåret', 'någon gång senaste 12 månaderna' samt 'ingen gång'. Svartalternativen 'någon gång i kvartalet', 'någon gång per månad', 'någon gång per vecka' och 'flera gånger per vecka' är sammanslagna. Siffrorna baserar sig på personer som svarat på respektive delfråga om användning av böcker (n = 1 737, 1 630 och 1 625).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2017.

Man kan reflektera över att traditionella skillnader när det gäller läsning som den mellan män och kvinnor inte syns så tydligt när vi ser på digitala former av boken

som ljudböcker och e-böcker. För den något yngre gruppen med låg–medellåg utbildning är könsskillnaden för läsning av e-böcker till och med motsatt den som gäller tryckta böcker. En möjlig förklaring när det gäller e-böcker är att yngre män oftare disponerar tekniska hjälpmedel som surfplattor, eller är mer intresserade av att prova ny teknik (Bergström m.fl. 2017). För ljudböcker gäller också att de lämpar sig väl för mindre läsvana och kanske i samband med arbete eller bilkörning. En hypotes är att användningen av olika bokformat med tiden blir lite mer lika, vilket man kan skönja i de senaste årens data för användning av e-böcker. Jämfört med året innan kan man således se en tendens till ökad digital läsning bland kvinnor i gruppen 16–49 år. En kanadensisk studie fann att bland dem som ofta köper och läser skönlitterära e-böcker fanns en liten högaktiv grupp som dominerades av medelålders kvinnor (Flood, 2016). En svag tendens till detta kan skönjas även här, vilket inte varit tydligt tidigare år. Det framgår av tabell 3 i denna rapport att bland högutbildade från 50 år och uppåt är andelen som läser skönlitterära e-böcker minst varje kvartal dubbelt så hög bland kvinnor (13 procent) som bland män (6 procent).

Högläsning för barn

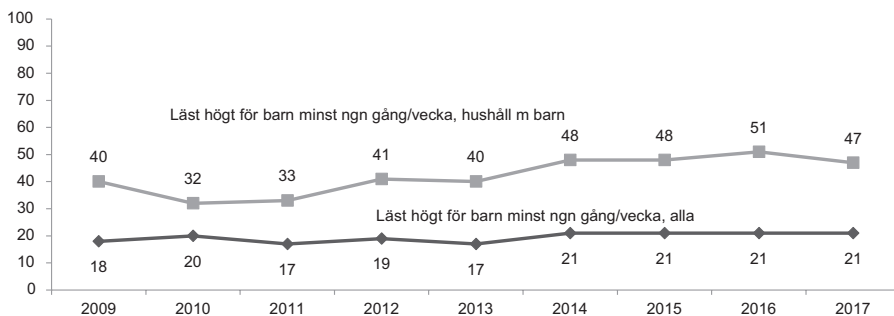
Ungas läsförmåga och läsförståelse har uppmärksammats under senare år bland annat då de internationella PISA-mätningarna visat sjunkande resultat för Sverige (även om den senaste mätningen ger ett något bättre resultat för svenska elevers läsförståelse än tidigare, Skolverket, 2017a; Skolverket, 2017b). Resultaten visar också att det råder stora skillnader beroende på socio-ekonomiska faktorer i båda dessa typer av undersökningar.

Att läsa högt för barn är vanligt, men varierar väsentligt mellan olika grupper, familjer och mellan män och kvinnor. Högläsningens betydelse för att lära sig omvandla muntligt tal till skriftligt språk tycks viktig och det finns goda skäl att studera hur frekvent högläsning är i olika samhällsgrupper. Den språkliga medvetenhet som krävs för att utveckla en fungerande läsförmåga kan uppstå spontant hos barn som växer upp i språkligt gynnsamma miljöer (Liberg, 1993), medan andra måste få extra stimulans för att språkutvecklingen ska bli gynnsam. Högläsning i hemmet och i skola/förskola är i detta sammanhang ett viktigt verktyg.

Samhället ställer idag stora krav på retorisk flexibilitet och för att kunna delta i det demokratiska samtalet förutsätts en utvecklad läs- och skrivförmåga. Internationella studier har visat en stark koppling mellan barns skolresultat och läs- och skrivmönster i hemmet (Frederickson & Petrides, 2008). Läsning och läsförståelse har en avgörande betydelse för hur barn kommer att kunna klara av och tillgodogöra sig skolans verksamhet. Lundberg (2006) framhåller att läsförståelse tycks vara viktigt om man vill förutsäga skolframgång. Långt innan skolan och den egna läsförmågan kan barns språkutveckling stimuleras genom högläsning (Wade & Moore, 1998).

En stor del av alla småbarnsföräldrar i Sverige läser också högt för sina barn. Sett över längre tid ser utvecklingen relativt positiv ut, men det senaste året kan man se en mindre nedgång (figur 5).

Figur 5 Andel som läst högt för barn någon gång/vecka eller oftare, 2009–2017 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: 'Har du under de senaste 12 månaderna läst högt ur bok/tidning för något barn?'. Från och med 2012 ingår frågan som ett item i frågan om aktiviteter de senaste 12 månaderna. Före 2012 ställdes frågan separat. 2010 avviker definitionen av barnhushåll. Antal svar 2017 är 1 503, varav 1 118 i hushåll med barn.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2017.

Man kan dock notera att det finns en ganska stor grupp som inte läser högt för barnen (figur 5). Exakt hur stor gruppen som läser, respektive inte läser, högt för barnen beror på hur vi avgränsar vilka barnfamiljer som beaktas. Om vi enbart ser till dem med barn i åldern 0–6 år är det till exempel hälften av männen med låg-medelhög utbildning och en femtedel bland kvinnor med hög utbildning som inte läser högt för barn flera gånger per vecka.

Det är även intressant att studera om olika grupper fortsätter att läsa högt för sina barn även efter det att barnen själva torde kunna läsa. Den största skillnaden i högläsning efter utbildning återfinns för barn i åldern 0–3 år, men också när barnen är äldre är högläsningen väsentligt vanligare bland högutbildade (se tabell 4). Kanske är det inte bara vanligare att högutbildade läser för barnen utan också att de börjar tidigare och fortsätter längre upp i barnens ålder.

Kvinnor läser högt för barnen betydligt oftare än män. Ser vi till både kön och utbildningsnivå kan man se att skillnaderna mellan män och kvinnor är stora både bland låg- och högutbildade. Sammantaget ger kön och utbildning upphov till mycket stora skillnader. Andelen högutbildade kvinnor som läser högt för barn flera gånger per vecka är här 2,5 gånger så stor som för män med låg-medelhög utbildning (tabell 5).

Tabell 4 Andel som läst högt för barn flera gånger per vecka efter barnens ålder och svarandes utbildning, 2017 (procent)

Barnens ålder: Utbildning:	0–3 år		4–7 år		7–15 år	
	Låg/medel	Hög	Låg/medel	Hög	Låg/medel	Hög
Läst högt för barn flera ggr/vecka	54	77	59	74	23	39
Antal svarande	164	128	135	113	411	216

Kommentar: Observera att här avses läsning flera gånger per vecka till skillnad från i figur 5, där även läsning någon gång per vecka ingår. Undersökningen har tre svarsalternativ för att markera om man har barn i åldern 0 till 3 år, 4 till 6 år respektive 7 till 15 år. 'Låg/medel' avser låg-medelhög utbildning och 'Hög' utbildning avser här universitetsutbildning.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2017.

Tabell 5 Läst högt för barn flera gånger per vecka efter kön och utbildning, 2017 (procent)

Utbildning: Kön:	Låg-medelhög		Hög	
	Man	Kvinna	Man	Kvinna
Andel som läst högt för barn flera ggr/ vecka	20	33	34	51
Antal svar (1098)	361	327	154	256

Kommentar: Svarande som bor i hushåll med ett eller flera barn. 'Hög' utbildning avser här universitetsutbildning.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2017.

Även när det gäller högläsning kan läsvanorna komma att ändras genom digitaliseringen. Under de senaste åren har det blivit vanligare att barnen lyssnar på högläsning via nätet och/eller ser barnfilmer på surfplatta. Att närmare analysera effekterna av den utvecklingen framstår som angeläget.

Slutsatser

Digitaliseringen har nått bokbranschen och läsmönstren ändras nu synligt, men kanske inte så dramatiskt som många trodde för några år sedan. Den tryckta boken, som används av tre fjärdedelar av befolkningen dominerar fortfarande och sannolikt under lång tid framåt, vilket diskuteras i boken *Books on screens* (Bergström m.fl., 2017). Allt fler, närmare en tredjedel av de svarande, kombinerar dock olika bokformat för läsning och lyssnande. E-böckernas spridning såg tidigare ut

att stagnera i en flerårig plåtå, men ökar nu åter. De har använts av omkring en femtedel av de svarande under de senaste 12 månaderna. Såväl e-bokens förnyade spridning som ökningen för ljudböcker kan enligt Wikberg (2018) tydligt kopplas till nya aktörer och affärsmodeller, vilket tyder på att det behövs innovationer som ger ett väsentligt mervärde för en rimlig kostnad innan man tar till sig ny teknik. Den ökade spridningen av ljudböcker återspeglas i resultatet att hela 28 procent uppger att de lyssnat på ljudbok minst någon gång de senaste 12 månaderna (tabell 1). De allra flesta av dem som använt e-böcker och ljudböcker har också ofta läst tryckta böcker, varför den digitala läsningen framstår som ett komplement till tryckta böcker. Endast några få procent har enbart läst digitala böcker de senaste 12 månaderna.

När det gäller högläsning för barn är skillnaderna likartade som då vi ser till egen bokläsning. Även om många barnfamiljer läser högt för barnen är skillnaderna stora efter utbildning och kön. Även bland högutbildade är det väsentligt fler kvinnor än män som läser högt för barn varje vecka.

Läsningen av böcker är totalt sett relativt stabil över tid, men ojämnt fördelad mellan män och kvinnor och mellan olika socio-ekonomiska grupper. Detta är i sig en utmaning eftersom kraven på läs- och skrivförmåga och utbildning tenderar att öka i samhället i stort. Såväl den mindre nedgång i bokläsningen som i högläsningen för barn som vi här noterat jämfört med året innan blir därför viktig att följa upp i nästa mätning. Det är dock intressant att de nya digitala bokformaten i flera fall uppvisar mindre skillnader mellan män och kvinnor och mellan olika utbildningsnivåer än vad som är fallet för tryckta böcker, främst tryckt skönlitteratur. I vilken mån detta kommer att bestå är också angeläget att följa framöver.

Referenser

- Bergström, Annika, Höglund, Lars, Maceviciute, Elena, Nilsson, Kersti, Wallin, Birgitta and Wilson, Tom (2017). *Books on screens: players in the Swedish e-book market*. Göteborg: Nordicom.
- Bergström, Annika och Höglund, Lars (2016). E-bokens spridning saktar in. I Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson & Maria Solevid (red) *Ekvilibrium* (s. 419–429). SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Flood, Alison (2016). Digital reading driven by older women, study claims. *The Guardian*. Hämtad 2016-04-15 från: <https://www.theguardian.com/books/2016/apr/15/digital-reading-driven-by-older-women-study-claims>
- Frederickson, Norah och Pertrides K.V. (2008). Ethnic, gender, and socio-economic group differences in academic performance and secondary school selection: a longitudinal analysis. *Learning and Individual Differences*, v18 no 2, pp 144–151.
- Höglund, Lars och Bergström, Annika (2017). E-bokens plåtå bekräftas. I Ulrika Andersson, Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red) *Larmar och gör sig till*. (s. 317–328). SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.

- Höglund, Lars (2012). Bokläsning i skiftet mellan traditionella och digitala media. I *Läsarnas marknad, marknadens läsare – en forskningsantologi*, Red Ulla Carlsson och Jenny Johannisson (SOU 2012:10). Kulturdepartementet: Litteraturutredningen (Ku 2011:04), s 45–93.
- Kungliga biblioteket (2017). *Bibliotek 2016*. Kungliga biblioteket, Stockholm.
- Liberg, Caroline (1993). *Hur barn lär sig läsa och skriva*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundberg, Ingvar (2006). Early child development as related to reading acquisition. *European Review* 14, 65–79.
- Nordicom (2017). *Mediebarometern 2017*. www.nordicom.gu.se.
- Perrin, Andrew (2018). Nearly one in five Americans now listen to audio-books. Pew Research Center. <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/03/08/nearly-one-in-five-americans-now-listen-to-audiobooks/>
- Skolverket (2017a) *PIRLS 2016. Läsförmågan hos svenska elever i årskurs 4 i ett internationellt perspektiv*. Internationella Studier: Rapport 463.
- Skolverket (2017b) *PIRLS 2016. Den digitala läsförmågan hos svenska elever i årskurs 4 i ett internationellt perspektiv*. Internationella Studier: Rapport 464.
- Wade, Barry och Moore, Maggie (1996). Home Activities: "The Advent of Literacy". *European Early Childhood Education Research Journal* vol. 4:2 s. 63–76.
- Winston, Brian (1998). *Media, technology and society. A history: from the telegraph to the Internet*. London: Routledge.
- Wikberg, Erik (2018). *Boken 2018 – marknaden, trender och analyser*. Rapport från Svenska Bokhandlareföreningen och Svenska Förläggareföreningen.

